

BARANYAI ESZTER¹

EGYENLŐTLENSÉG ÉS GAZDASÁG: HOGYAN HATNAK EGYMÁSRA?

THE INTERCONNECTION BETWEEN INEQUALITY AND ECONOMIC GROWTH

A társadalmi egyenlőtlenség számos módon tud hatni egy ország gazdaságára, például az iskolázottságon, az egészségen, vagy a fogyasztási és megtakarítási szokásokon keresztül. Ezek a mechanizmusok sok – de nem minden – esetben az egyenlőtlenség káros hatásaira mutatnak rá. A gazdaság is hatással van a társadalmi egyenlőtlenségre, a kapcsolat tehát komplex és nem egyirányú. Az összefüggés részletes adatokon alapuló megértésére először a későbbi Nobel-díjas Simon Kuznets tett kísérletet. Mindenesetre a nevéhez köthető görbét – miszerint a gazdaság növekedésével párhuzamosan először az egyenlőtlenség is növekedik, majd csak később mérséklődik – mára meghaladottnak tartják, az elmúlt évek kutatásai ugyanis többféle fejlődési pálya meglétére engednek következtetni.² A pénzügyi válság és az egyenlőtlenség elmúlt évtizedekben érzékelt változásai nemcsak magára az egyenlőtlenség kérdésre irányították rá a figyelmet, hanem a közgazdasági modellek ezzel kapcsolatos hiányosságaira is. A gazdaság és az egyenlőtlenség kapcsolatának vizsgálatán túl, így jelen cikk szót ejt a jövedelmi/ vagyoni eloszlás makroökonómiában betöltött szerepéről is.

The relationship between inequality and economic growth is complex and two-way. The body of literature attempting to understand the economic impact of inequality has uncovered a number of channels – such as education, health, consumption or savings behaviour – and for many but not all mechanisms tended to find a negative impact. Efforts to determine the overall effect have, however, been inconclusive, not least because inequality itself is not immune from economic development either. Nobel prize-winner Simon Kuznets is generally credited with being the first scholar to attempt to understand the relationship in a detailed, data-driven manner. The curve bearing his name, which shows an inverse U shaped relationship between economic growth and inequality, is by now widely considered as outdated or at least not universally applicable. The financial crisis and the preceding growing inequality have not only drawn attention to the importance of inequality but also to the related shortcomings of macroeconomic modelling. This article will therefore provide an overview of income and wealth distribution within such models in addition to exploring the relationship between inequality and economic growth based on theoretical and empirical literature.

¹ mesteroktató, Budapesti Corvinus Egyetem, MNB Tanszék

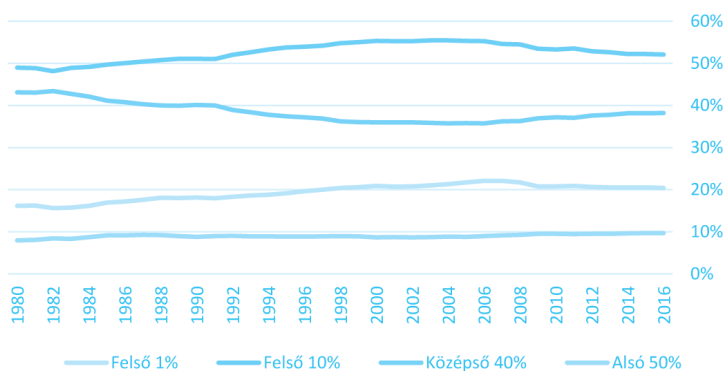
² Ezzel a témával az MNB tanszék blogjában (mnbtanszeckblog.hu) is foglalkozunk.

BEVEZETÉS

A gazdasági világválság óta eltelt évtizedben sok kritika érte a közgazdaságtan fő irányvonalát, amiért nem volt képes megfelelően előrejelezni a válságot, megmagyarázni a pontos okokat, illetve megfelelő kiutakat javasolni (például Siglitz, 2017). A kritikák lényege, hogy az alkalmazott modellek túlzott egyszerűsítésekkel és nem megfelelő feltételezésekkel éltek például a pénzügyi rendszer komplexitásával, a gazdasági szereplők sokszínűségével és viselkedésével, a természet- és az intézmények szerepével kapcsolatban [például Rethinking Economics, 2017]. Ezekkel a kérdésekkel Magyarországon is foglalkoztak¹, illetve gazdaságpolitikai vetületeit is vizsgálták [például Lehmann, 2018; Baksay és Palotai, 2016; Sebestyén, 2017; Matolcsy és Palotai, 2018].

A kritikák egy része arra irányul, hogy a közgazdaság fő irányvonala nem ismerte fel kellőképpen, hogy a gazdasági szereplők sokszínűsége, a jövedelmi-vagyoni eloszlás mértéke lényeges hatással tudnak lenni egy gazdaság aggregált keresletére. A válság előtti évtizedekben megfigyelhető növekvő egyenlőtlenségnek (1. ábra) pedig szerepe lehetett a válság kialakulásában és a lassú kilábalásban is [például Siglitz, 2017]².

1. ábra: Jövedelmi részesedés

Forrás: World inequality database

Megjegyzés: A grafikon a jövedelmük alapján sorba rendezett populáció összjövedelmi részesedését mutatja világ szinten.

A középső 40% az 50. és 90. percentilisek közé eső jövedelműek részesedését jelöli.

¹ A teljesség idénye nélkül például Kolozsi és Kutasi, 2018; Vonnák, 2018; Kutasi, 2018; Kolozsi, 2018; Neszedva, 2018; Ábel et al., 2016; Banai és Kolozsi, 2018, Kolozsi et al., 2015; Kutasi, 2012a; Kutasi, 2012b; Ambur et al., 2003; Neszedva és Dezső, 2012; Golovics, 2015; Dezső et al., 2015; Fömmötör et al., 2017; Bakó et al., 2018; Kutasi et al., 2018.

² Ez a trend a válság óta valamelyest megváltozott, például az Európai Unióban az elmúlt évtizedben csökkent a jövedelmi egyenlőtlenség (Darvas, 2018).

A társadalmi egyenlőtlenség kérdése nem csak az utóbbi néhány évben keltette fel közgazdászok érdeklődését, különféle kapcsolódó kérdések már évszázadok óta szerepelnek a közgazdasági gondolkodásában. A 19. század elején például David Ricardo azt feszegette, hogy a népesség és a kibocsátás növekedésével párhuzamosan egyre értékesebb lesz a föld, és ezáltal a jövedelem egyre nagyobb része fog a földbirtokosokhoz vándorolni a népesség többi részének kárára [Ricardo, 1817]. Sok adat nem állt Ricardo rendelkezésére abban az időben; részletes, adatokon alapuló elemzés a 20. század közepéig váratott magára. Azóta pedig az egyre jobb minőségű és nagyobb mennyiségű adat, valamint a technológia fejlődése az egyenlőtlenség és a gazdaság kapcsolatának pontosabb feltérképezését teszi lehetővé.

A válság óta megfogalmazott kritikák apropóján, jelen cikk a társadalmi egyenlőtlenség és a gazdaság kapcsolatát boncolgatja, bemutatja a főbb mechanizmusokat, majd betekintést nyújt az utóbbi évek kapcsolódó kutatásaiba. Végül szót ejt az egyenlőtlenség makroökonómiai gondolkodásban betöltött szerepéről is. A cikk keretein túlmutat többek között a különféle egyenlőség növekedésére tett intézkedések, az azt kezelni szándékozó rendszerek hatásának elemzése. Hasonlóképpen jelen cikk nem foglalja magába az egyenlőtlenség okainak részletes feltérképezését.

A társadalmi egyenlőtlenséget különféle módon lehet megragadni. Egy gyakori megközelítés, amely valószínűleg legtermészetesebben illeszkedik a közgazdász gondolkodáshoz, pénzürtékeket vizsgál – jövedelmi vagy vagyoni helyzetet alapul véve. A vizsgálat tárgya lehet a társadalom jövedelmi/vagyoni eloszlásának egésze (például a Gini együtthatót alkalmazva¹), de különféle társadalmi rétegekre, például az eloszlás széleire, is történhet az összpontosítás. A társadalom részéről is érezhető az érdeklődés a téma iránt, talán főként a leggazdagabbak (például a legtehetősebb 1% vagy 0,1%), illetve a legszegényebbek részesedését érintő megállapítások vonatkozásában [Piketty, 2014 vagy Mazzucato, 2018 könyvek sikere].

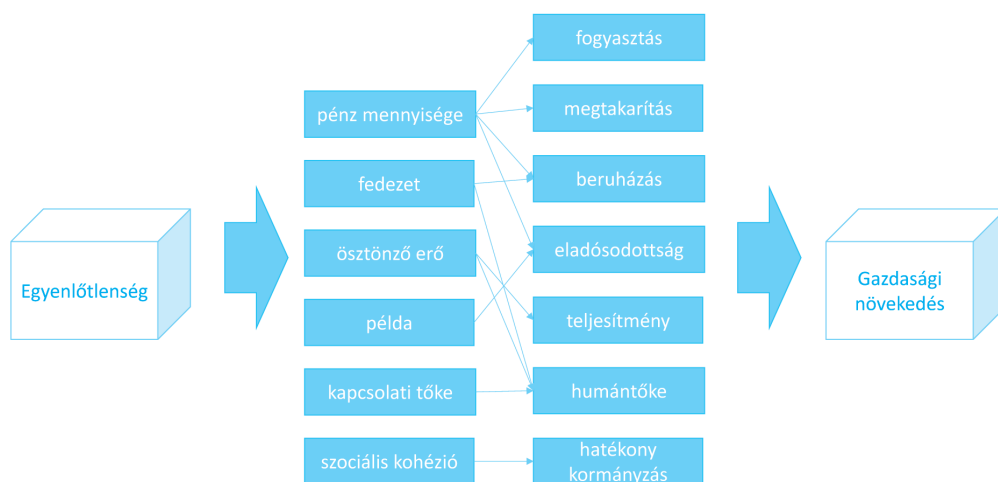
A szegénység problematikája különös figyelmet kap nemzetközi szervezetek kutatóitól is [Világbank, 2018]. Módszertani szempontból ennél a rétegnél igen fontos lehet, hogy ne csak pénzben számszerűsített értékeket hasonlítsunk össze, hanem egy komplexebb megközelítést alkalmazva a lehetőségeket is vizsgáljuk – lehetőségeket például a minőségi oktatásban vagy a közéletben való részvételre, hozzáférést megfelelő színvonalú egészségügyhöz, stb. Ez a szemlélet jelenik meg például az ENSZ Human Development Reportjaiban [United Nations, 2016]. Amartya Senn Nobel-díjas indiai közgazdász és Mahbub ul Haq pakisztáni közgazdász munkásságának is köszönhetően. Kétségtávolú az eloszlás széleinek jelentősége a gazdasági növekedéssel kapcsolatban nem alábecsülendő, mindenesetre jelen cikk nem kívánja egy-egy társadalmi réteg helyzetét mélyrehatóbban elemezni, vagy az egyenlőtlenség és a szegénység kapcsolatát boncolgatni, sokkal inkább az eloszlás egésze és a gazdaság kapcsolatára helyezi a hangsúlyt.

¹ A Gini együtthatót a Lorenz görbe alapján lehet képletesen bemutatni. A Lorenz görbe az összjövedelem (vagy vagyon) kumulatív arányát ábrázolja a növekvő jövedelem (vagyon) alapján rendezett populáció függvényében. Tökéletes egyenlőség esetében a görbe 45 fokos egyenes; vagyis például a populáció 20%-a az összjövedelem (vagyon) 20%-át birtokolja. A Gini együttható pedig az aktuális görbe és a tökéletes egyenlőséget reprezentáló egyenes közti terület alapján számolható ki, 0 (tökéletes egyenlőség) és 1 (tökéletes egyenlőtlenség) közötti érték. Szokás még továbbá percentilisek alapján arányokat számolni. Az S80/S20 például a populáció leggazdagabb 20%-ának a jövedelmét/vagyonát viszonyítja a legszegényebb 20%-hoz, de más arányszámok is gyakoriak (lásd 1. ábra).

MILYEN MECHANIZMUSOKON KERESZTÜL HAT AZ EGYENLŐTLENSÉG A GAZDASÁGRA?

A társadalmi egyenlőtlenség és a gazdasági növekedés kölcsönösen hatnak egymásra. A szakirodalomban az utóbbi években több figyelmet kapott az egyenlőtlenség gazdaságra gyakorolt hatása, így először ezt az irányt helyezük górcső alá. A különféle mechanizmusok sok esetben az egyenlőtlenség káros hatásaira mutatnak rá, de vannak olyan mechanizmusok is, amelyeken keresztül az egyenlőtlenség pozitív hatást fejt ki a gazdaságra.

2. ábra: Az egyenlőtlenség hatása a gazdaságra – főbb mechanizmusok

Forrás: saját szerkesztés

A teljesség igénye nélkül az alábbi mechanizmusokat érdemes kiemelni:

- Bizonyos szintű egyenlőtlenség ösztönző erőt képvisel: vállalkozásra, innovációra, a teljesítmény növelésére buzdít, így támogatólag hat a gazdasági növekedésre, és alapja a piacgazdaságnak.
- A gazdaságot alapvetően határozzák meg a fogyasztási szokások és a megtakarítási hajlandóság, melyek eltérnek a jövedelem függvényében. Az alacsonyabb jövedelműek relatíve többet fogyasztanak, a kereslet pedig hajtja a gazdaságot. Az általuk keresett termékek és szolgáltatások összetétele is más: arányaiban több például az alapvető élelmiszer és kevesebb a luxuscikk. A kereslet mértéke pedig megjelenik az árakban, amely hatással lehet a gazdaságban előállított termékekre és szolgáltatásokra is, és/vagy importokon keresztül a folyó fizetési mérlegre.
- Az érem másik oldala a megtakarítási hajlandóság: a magasabb jövedelműek többet tesznek félre. Több tőke pedig több beruházást tesz lehetővé. A gazdaság növekedése szempontjából viszont fontos, hogy minél több tőke a vállalkozások fejlesztésére, termékek és szolgál

atások előállítására legyen fordítva, és alacsony legyen a járadékvadászat¹ (lásd: Dabla-Norris, Wade, 2001) mértéke.

- Az egyenlőtlenség az alacsonyabb jövedelműek nagyobb mértékű eladósodottságához vezethet, növelve a gazdaság egészében a tőkeáttételt és felerősítve a pénzügyi ciklusokat [Rajan, 2011]. Ez történhet például annak következtében, hogy a magasabb jövedelműek életmódja mintaként szolgál [Stiglitz, 2010].
- A vagyon fedezetként is tud szolgálni, így produktív befektetéseikhez a vagyonnal rendelkezők könnyebben juthatnak hitelhez [Deiningering - Squire, 1998]. Ez különösen igaz lehet olyan helyzetekben, amikor a hitelező szempontjából az információhoz jutás nehézkes/drága/ nem tökéletes [Stiglitz és Weiss, 1981].
- Nagy egyenlőtlenség politikai-gazdasági instabilitást is okozhat, mely csökkenti egy gazdaságban a beruházás mértékét.
- Amennyiben az egyenlőtlenség nagymértékű szegénységgel párosul, ez a humántőkére is kihathat: szuboptimális iskolázottság és egészség formájában. Piketty [2014] például néhány felzárkozó ország, közöttük Kína sikerét részben a szélesebb populáció körében történő tudás/képességek megszerzésének tudja be, ez ugyanis nagymértékben javította a produktivitást.
- Továbbá a szociális kohézió – melyet alááshat nagy vagyoni/jövedelmi különbség – elengedhetetlen a hatékony kormányzás, a válságokra adott hatásos válaszok tekintetében is [Ostry et al, 2014]).
- Az úgynevezett szomszédsági hatás és az ettől nem feltétlenül függetlenül jelentkező kapcsolati tőke hatása nagy egyenlőtlenség esetén felerősödhet (Deiningering és Squire, 1998). A gazdaság szempontjából szuboptimális, hogyha ennek során a kevésbé tehetősek nem aknázzák ki a képességeikben rejlő lehetőségeket és tompul a verseny.

A különféle hatások relatív és együttes súlya nem egyértelmű és időben nem állandó. Ehhez kapcsolódik, hogy az egyenlőtlenség elfogadható mértéke sem objektív és változatlan, hanem a mindenkori társadalom, a gazdasági szereplők és politikai döntéshozók együttes véleménye határozza meg. Elképzelhető például, hogy egyazon mértékű egyenlőtlenség egy országban aláássa a szociális kohéziót, míg egy másikban nem.

Kérdés, hogy a gazdasági fejlettség különböző fokain ismert-e a különféle mechanizmusok relatív, illetve együttes súlya. Más szóval, létezik-e egy hüvelykujjszabály arra vonatkozóan, hogy a gazdasági fejlettség különböző szintjein mely mechanizmusok kerülnek előtérbe, és ezáltal milyen hatása van az egyenlőtlenségnek a gazdasági növekedésre. Ezekre a kérdésekre a későbbiekben visszatérünk.

¹ A járadék rendszeres jövedelem, mely az állam piaci beavatkozásának a következménye, az erőforrások tulajdonosainak más felhasználási mód felett fizetett többlet. A járadékvadászat elmélete szerint érdekcsoportok ilyen beavatkozások érdekében nyomást gyakorolnak például monopóliumok engedélyezése, vámok, kvóták, stb. céljából.

MILYEN MECHANIZMUSOKON KERESZTÜL HAT A GAZDASÁGI NÖVEKEDÉS AZ EGYENLŐTLENSÉGRE?

A másik irányt, a gazdasági növekedés/ fejlődés egyenlőségre gyakorolt hatását vizsgálva kevesebb mechanizmust ismerünk. Ezek egy része azon alapul, hogy a különböző jövedelemfajták – melyek jelentősége a jövedelmi eloszlás függvényében változik – nem egyformán érzékenyek a gazdasági növekedésre.

- A vagyon hipotézis szerint a vagyonból származó jövedelem érzékenyebb a gazdasági növekedésre mint a munkajövedelem [Rubin és Segal, 2015], mert bár a gazdasági expanzió mind a vagyonra, mind a humántőkére (stock változókra) multiplikatív hatást gyakorol, a humántőke esetében nehezebb ezt cash flowra váltani a különféle foglalkoztatási szabályok és rugalmatlanságok következtében. A gondolatmenet pedig úgy folytatódik, hogy a tehetősebbek jövedelmének nagyobb hányada származik vagyonból, így a gazdasági növekedés előnyeit ezek a társadalmi csoportok jobban élvezik.
- Hasonló hatást ír le a teljesítményalapú bérezés hipotézise is [Rubin – Segal, 2015]. Eszerint a különféle bónuszok, részvényopciók stb.– melyek erősen függenek a gazdaság állapotától – (relatív is) nagyobb részét képezik a magasabb jövedelműek keresetének.

Piketty [2014] elmélete szerint viszont az alacsony gazdasági növekedési környezet az, ami gyakran az egyenlőtlenségek növekedéséhez vezet, ilyenkor ugyanis a tőke hozama gyakran meghaladja a növekedés ütemét. Ez utóbbi pedig a vagyon egyre nagyobb koncentrálódását eredményezi, melyet felerősít a legvagyonosabbak gyakran megfigyelhető magasabb megtakarítási határhajlandósága és a befektetéseiknek magasabb hozama (utóbbi pl. befektetési szakemberek alkalmazása révén). Stiglitz [2015] ezt úgy pontosítja, hogy a Piketty által felfedezett trend nem a tőkenövekedés, hanem a vagyon pénzügyi értékének növekedéséről szól eszközárbuborékok következtében. Nem a hagyományos értelemben vett tőkeberuházások (termelést segítő tárgyi eszközök, új cégek, stb.) kvantuma emelkedett, hanem ingatlanok, földek stb. értéke.

Érdemes külön kitérni azokra az esetekre is, amikor nem fokozatos, hanem ugrásszerű a gazdasági fejlődés valamilyen alapvető változás miatt (exogén sokk), amely következtében módosul a termelési függvény. Ezek együtt járhatnak a vagyoni/jövedelmi eloszlás lényeges változásával, átrendeződésével is. Szigorú értelemben véve, ilyenkor az egyenlőtlenségbeli változás nem feltétlenül következménye a gazdasági növekedésnek, hanem lehet velejárója is, illetve az ok-okozat kapcsolat felállítását tovább nehezíti a változás politikai vetülete is.

- Egy friss antropológiai kutatásban például házak méretéből számoltak Gini együtthatót, és azt találták, hogy a vagyoni egyenlőtlenség növekedett a neolitikor után [Kohler et al., 2017]. Ezt a kutatók a növények és állatok házasításának tulajdonították, és feltételezhető, hogy ekkor az összjövedelem is bővült. Érdekes, hogy Eurázsiaiban nagyobb volt az egyenlőtlenség mint Észak- és Közép-Amerikában, melyre egy lehetséges magyarázat, hogy nagyobbak voltak a házasítható állatok – így jövedelmezőségük is. Másik magyarázat lehet, hogy nagyobb politikai-gazdasági erő tudott létrejönni a lovas harcosok megjelenése révén.
- A technológiai változások hatását az utóbbi évtizedekben gyakran egyenlőtlenséget növelő tényezőnek említik, bár volt olyan elmélet is, mely szerint a technológia fejlődése nagyobb szaktudást követel a munkaerőtől, így a munkából származó jövedelem is relatíve felértékelődik – ez utóbbit cáfolja Piketty [2014]. Kétségtelen, hogy a technológiai változások mel-

lett intézményi változások (piacpárti reformok) is szükségesek a globalizáció folyamatához [Csáki, 2017], így a kettő hatásának szétválasztása nem evidens.

- Az iparosodás során a földművelésből élők egy része az iparban helyezkedett el, vidékről városokba vándorolt. Kuznets elemzését [1955] és annak kritikáival részletesebb foglalkozunk alább.

KUZNETS-GÖRBE ÉS FRISSEBB EMPIRIKUS EREDMÉNYEK

Simon Kuznets az 1950-es években dolgozta ki a Kuznets-görbét, ami a gazdaság fejlettségét és a jövedelmi egyenlőtlenség kapcsolatát ábrázolja fordított U alakban. A Kuznets görbét az 1955-ös cikkében vizsgálta fel, amelyben három országot vizsgált: az USA-t, az Egyesült Királyságot és Németországot.

Eszerint egy ország gazdasági növekedésével párhuzamosan, a jövedelmi egyenlőtlenségek is növekednek egy bizonyos ponting, mielőtt csökkennének. A kezdeti pozitív korrelációt Kuznets [1955] a mezőgazdaságról az ipari gazdaságra való átállással magyarázza – feltételezve a vidéki populáció körében a kisebb egyenlőtlenséget. Egy másik indok lehet, hogy szegény országok esetében az egyenlőtlenség legalább néhányak számára lehetővé teszi az oktatáshoz, illetve a vállalkozáshoz szükséges tőkéhez való hozzáférést [Barro, 2000]. A gazdasági fejlettség következő szakaszához érve, Kuznets szerint kisebb lesz az egyenlőtlenség, elsősorban amiatt, hogy a már városban született legszegényebb réteg előtt több lehetőség áll és jobb alkalmazkodóképességű, mint a vidékről városba költözött felmenők. Ezáltal pedig nagyobb szeletet is tud kiharítani magának az összjövedelemből. Az egyenlőtlenség mérséklődésének további oka lehet a földbirtokokból származó jövedelem jelentőségének a csökkenése, vagy a technológiai fejlődés pozitív hatása a bérekre [Acemoglu, Robinson, 2002].

Kuznets nyomán több évtizedig az volt az általános nézet, hogy elegendő a gazdasági növekedésre összpontosítani, hiszen ez előbb-utóbb maga után vonja a növekvő társadalmi egyenlőséget is. Kennedy [1963] a híressé vált „rising tide lifts all boats” mondatával is arra utalt, hogy a szegények is jól járnak a gazdasági növekedéssel [Dollar et al., 2013].

A Kuznets görbét azóta számos kritika érte. Cikkében maga Kuznets is óvatosságra intett a messzemenő következtetésektől, kiemelve az adatok hiányosságát és a feltételezéseket [1955]. Egész pontosan azt írta, hogy cikke talán 5%-ban alapszik empirikus adatokon és 95%-a spekuláció. Piketty [2014] elismeri, hogy Kuznets tisztában volt az elmélete spekulációs jellegével, viszont kritizálja, hogy ennek ellenére fontos fórumon hangoztatta azt, ami mögött – Piketty szerint – feltehetően az az amerikai érdek állt, hogy a hidegháborús politikai környezetben a fejlődő országokat a saját oldalán tartsa. Hogy pontosan mi vezérelte Kuznetset, erre utólag nehéz válaszolni, mindenesetre politikai szempontból feltehetően hasznos lehetett az elmélet.

Sokan emlékeztetnek arra, hogy Kuznets adatai leginkább a 20. század néhány évtizedét ölelték fel, mely időszakot különféle sokkok – világválság, világháborúk – érték, így szerintük a növekvő egyenlőség nem a gazdasági fejlődés elengedhetetlen következménye volt [Acemoglu et al., 2002 és Lyubimov, 2017]. Piketty [2014] is hasonló kritikát fogalmazott meg, rámutatva a világháborúk gazdasági és politikai következményeinek (pl. a háborúk finanszírozására kivetett magas adók) fontosságára.

Kuznets nem rendelkezett hosszú évtizedekre, esetleg évszázadokra visszanyúló adatokkal,

amellyel alá tudta volna támasztani a Kuznets görbe első, felívelő szakaszának meglétét. Milano-
vic et al. [2007] kutatása azóta azt mutatja, hogy a legtöbb vizsgált ország vagy régió – például
a 19. század végi Kína – társadalmi egyenlőtlensége nagyobb volt, mint ami a modern társadal-
mokban tapasztalható [Lyubimov, 2017].

További friss kutatások eredményei is több fejlődési pálya meglétét sugallják, elvetik a Kuznets
görbe univerzálisan alkalmazható jellegét [Fields, 2001, vagy Deininger és Squire, 1998]. Ezek az
elemzések az adatok megjelenésével párhuzamosan országok bővebb körét tudták megvizsgálni,
több/jobb adattal. Idősoros elemzéseket, panelelemzéseket is végeztek. Az adatok lehetővé tették
egy országban megfigyelhető egyenlőtlenség időbeli változásának pontosabb nyomon követését,
mely könnyebben értelmezhető eredményeket ad, mint néhány korai keresztmetszeti elemzés,
ahol például a latin-amerikai országok magas egyenlőtlensége torzíthatta a következtetéseket.

A fejlődő országok gazdasági növekedése nem támasztja alá a Kuznets görbét. A kelet-ázsiai
országok például viszonylag alacsony egyenlőtlenséggel gyorsan tudtak növekedni [Forbes,
2000]. Nyugati országokat vizsgálva pedig az rajzolódik ki, hogy bár sok nyugat-európai ország
– Anglia, Franciaország, Svédország, Németország – esetében igaz volt a kapcsolat, de például
Norvégiában és Hollandiában az egyenlőtlenség a 19. század közepétől folyamatosan csökken
[Acemoglu és Robinson, 2002].

Kuznets elsősorban a gazdasági növekedés egyenlőtlenségre gyakorolt hatását igyekezett
vizsgálni. Manapság ez az irány kevésbé kutatott, mint az ezzel ellentétes, részben néhány ko-
rábbi kutatás eredménye miatt [Ostry et al., 2014 és Dollar et al., 2013] például arra jutottak 118
ország és négy évtized adatait vizsgálva, hogy a szegényebb kvintilisek jövedelme közel ugyan-
olyan ütemben növekedik, mint az átlagos jövedelem vagyis nincs lényeges korreláció az összjö-
vedelem változása és a szegényebb rétegek jövedelemrészesedése között.

Ettől valamelyest eltérő következtetésre jutott egy nemrég publikált tanulmány, mely csak
USA adatait vizsgálta 1953 és 2008 között [Rubin és Segal, 2015]. Fő megállapításuk, hogy a leg-
magasabb jövedelmi rétegek jövedelme érzékenyebb a (jelenlegi és várt) gazdasági növekedésre,
mind a mechanizmusoknál említett vagyonhipotézis (vagyonból származó jövedelem érzéke-
nyebb mint a munkajövedelem), mind a teljesítménybérezés (részvények, opciók, stb.) miatt.
Konklúziójuk tehát, hogy a gazdasági növekedés növeli a jövedelmi egyenlőtlenségeket.

Az ezzel ellentétes irányt górcső alá helyező tanulmányok fő konklúzióját némi vita övezi.
Bár több tanulmányból azt olvassuk ki, hogy a társadalmi egyenlőtlenség káros a gazdaság szem-
pontjából, van néhány, mely nem erre a következtetésre jut, így nincs teljes egyetértés ebben a
kérdésben.

Fontos hangsúlyozni, hogy az eredmények gyakran függenek az időperiódusok hosszától és
az alkalmazott módszertantól [Ostry, Berg és Tsangarides, 2014; Kolev és Niehues, 2016]. Egyes
kutatások azt mutatják, hogy kisebb egyenlőtlenség esetén nagyobb az átlagos növekedés üteme,
általában hosszabb periódusokat vizsgálva. Ebbe a táborba tartoznak az IMF és OECD köz-
gazdaszai is, akik szerint a (nagyértékű) egyenlőtlenségnek egyértelműen negatív a gazdasági
hatása [Cingano, 2014; IMF, 2017]. Mások viszont azt találták rövid illetve közepes periódusokat
vizsgálva, hogy növekvő egyenlőtlenség mellett növekedik a gazdasági expanzió üteme [Forbes,
2000]. Megint mások nem találtak lényeges hatást [Deininger és Squire, 1998 – jövedelmi egyen-
lőtlenséggel kapcsolatos konklúzió].

Ezek a tanulmányok általában jövedelmi egyenlőtlenséget mérnek, de van néhány, amely va-
gyoni egyenlőtlenséget is vizsgál. Deininger and Squire [1998] több mint száz ország jövedelmi

és vagyoni Gini együtthatóját számolta ki, az utóbbit földméret alapján. Eredményeik szerint a vagyoni eloszlás az, ami előrevetíti a későbbi gazdasági expanzió mértékét: erős negatív összefüggést találtak, vagyis minél nagyobb a kezdeti vagyoni egyenlőtlenség, annál kisebb a gazdasági növekedés. A kezdeti jövedelmi egyenlőtlenség mértéke viszont nem bizonyult meghatározónak, és érdekes, hogy a kétféleképpen mért egyenlőtlenség korrelációja viszonylag alacsony (csak 0,39). Általában azt találták, hogy a vagyoni eloszlás egyenlőtlenebb és az országok között is nagyobb különbségek vannak e tekintetben.

Mindenesetre magának az ok-okozati kapcsolatnak a felállítása, illetve a két irány (egyenlőtlenség → gazdasági növekedés vagy gazdasági növekedés → egyenlőtlenség) éles szétválasztása sem mindig egyértelmű [Ostry és szerzőtársai, 2014]. Ok-okozatot általában vagy késleltetett változókkal vagy exogén hatásokon keresztül próbálnak megérteni. Az előbbit alkalmazza Deininger és Squire (1998) előző bekezdésben említett cikke. Az utóbbira példa Easterly [2007] tanulmánya, amely a különféle gyarmatok földrajzi okok miatt eltérő gazdálkodási rendszereit vizsgálta. Érvélese szerint ezeknek fontos hatása volt az egyenlőtlenség mai mértékére is, és ahol nagyobb az egyenlőtlenség, ott alacsonyabb az egy főre eső jövedelem.

Vannak olyan kutatók is, akik azt hangsúlyozzák, hogy az egyenlőtlenség és a gazdaság kölcsönösen hatnak egymásra, ilyenformán megkérdőjelezzik a kapcsolat kizárólag egyik irányának vizsgálatát [Moll, 2017]. Ezt a kölcsönös hatást jól illusztrálja egy elméleti példa¹ [Galor és Zeira, 1993]. Tegyük fel, hogy egy technológiai újítás következtében felértékelődik a magas képzettségű munkavállalók munkája, bérük tehát növekedik. Galor és Zeira szerint ilyenkor egy egyenlő társadalomban, a magasabb munkabér vonzólag hat a társadalom többi csoportjára, és humántőke befektetések (például képzések) révén a munkavállalók nagyobb része kerül át a magasabb képzettségű kategóriába. Ez pedig a gazdaság egészének jó, növeli a kibocsátást. Mindemellet pedig két erő is az egyenlőség növekedésének az irányába hat: egyrészt arányaiban több lesz a magasabban képzett (így többet kereső) munkaerő, másrészt mivel számszerint kevesebb az alacsonyabban képzett munkaerő, így bérük növekedni fog - valamelyest ellensúlyozva a kezdeti technológiai sokk következtében létrejövő bérkülönbséget. Ha viszont egyenlőtlen a társadalom és a szegényebb, alacsonyabban képzett réteg nem képes a szükséges humántőke befektetésre (nem tud például szükséges tanfolyamokat kifizetni), akkor a technológiai innovációnak a gazdasági haszna – és így a növekedésre gyakorolt hatása – is mérsékeltebb lesz. Emellett pedig a képzett munkaerő értéke (relatív értelemben is) megnövekszik, nincs ami ellensúlyozza, tehát az egyenlőtlenség is várhatóan növekedni fog.

Más, kapcsolódó összefüggéseket is vizsgáltak; az IMF közgazdászai például azt állapították meg, hogy a növekedés hossza áll szoros összefüggésben a jövedelmi egyenlőséggel [Berg és Ostry, 2011]. Vagyis például, amennyiben a latin-amerikai országok feltörekvő ázsiai országokhoz viszonyított egyenlőtlensége a jelenlegi fele lenne, akkor növekedési periódusaik több mint kétszer olyan hosszúak lennének, mint most. Érdekesség, hogy eredményeik szerint a vizsgált változók közül az egyenlőtlenség áll az egyik legszorosabb kapcsolatban a gazdasági fellendülés hosszával.

¹ Jelen cikknek nem célja részletesen körüljárni a technológiai változás hatásait, a kapcsolódó különféle elméleteket, kutatásokat. Az itt bemutatott példa csupán illusztrálni szeretné a gazdasági növekedés és egyenlőtlenség komplex kapcsolatát.

EGYENLŐTLENSÉG A KÖZGAZDASÁGI GONDOLKODÁSBAN

A pénzügyi válság és az azt megelőző évtizedekben sok országban megfigyelt növekvő egyenlőtlenség nemcsak magára az egyenlőtlenség kérdésre irányította rá a figyelmet, hanem a közgazdasági modellek ezzel kapcsolatos hiányosságaira is. Ennek megfelelően, valamint a technológia fejlődésének és a több/jobb adathoz való hozzáférésnek is köszönhetően, az utóbbi évek makroökonómiai kutatásában is előkelőbb helyet kapott ez a téma. Mindenesetre továbbra is fogalmazódnak meg olyan kritikák [New Weather Institute, 2017], melyek szerint a jövedelmi/ vagyoni eloszlás nem szerepel megfelelő súllyal a gazdasági elméletekben.

Való igaz, hogy a hagyományos, azaz az egyetemi alapképzésekben is megjelenő makroökonómiai modellek nem, vagy nem megfelelő mélységben foglalkoznak a kérdéssel. A keynesi IS/LM modell csak az aggregált szinttel foglalkozik. A Káldor-féle növekedésméletekben megjelent a faktorok (tőke, munka) részesedése a jövedelemből, többek között azt feltételezve, hogy a tőke-kibocsátás hányada állandó. Ezekből az elméletekből lehetett levonni következtetéseket az egyenlőtlenségre, feltételezve, hogy a tőkejövedelem eloszlása egyenlőtlenebb, mint a munkából származó jövedelemé. Ezeket a modelleket, illetve feltételezéseiket viszont számos kritika érte. Piketty [2012] szerint például nem állandó a tőke-kibocsátás hányada. Sokan pedig megkérdőjelezzik, hogy a munka és a tőke javadalmasága ténylegesen a marginális hatékonyságuk alapján történik-e, kiemelve a menedzserek alkupozícióját [Bebchuk és Fried, 2004], a szociális normákat [Piketty és Saez, 2006], az adózást, stb. Kanbur és Stiglitz [2015] arra hívta fel a figyelmet, hogy a munkából származó jövedelem egyre egyenlőtlenebbül oszlik szét.

A makroökonómiában az 1970-es évek óta használnak reprezentatív ágens-alapú modelleket, ahol például a háztartásokat vagy a vállalatokat egy-egy reprezentatív szereplővel írják le. Az ilyen modellek azonban a szektorokon belüli különbözőségeknek (vagyis, hogy A háztartás mennyire különbözik B-től) nem tulajdonítanak jelentőséget. A Kuznets görbén alapuló optimizmuson túl, Piketty ezeknek a matematikai modelleknek a térnyerését okolja azért, hogy az egyenlőtlenség kérdésének vizsgálata egy időre háttérbe szorult [Piketty, 2014]. A válság viszont bebizonyította, hogy a heterogenitás igenis fontos és hatással tud lenni az aggregált keresletre is. Elképzelhető például, hogy a többi háztartáshoz képest azok a háztartások, amelyeknek a jelzáloghitele meghaladta a lakóingatlan értékét jobban visszafogták a keresletüket. Ez pedig az aggregált fogyasztói kiadásokra is hatással lehetett [Yellen, 2016].

Az utóbbi években megjelenő, úgynevezett heterogén ágens modellek¹ már próbálják vizsgálni a társadalmi egyenlőtlenség hatását, valamint az egyenlőtlenség és a makroökonómia kölcsönös egymásra hatását is feltételezik [Moll, 2017]. Ezeknek a modelleknek az oktatása ugyanakkor még kevésbé elterjedt, legalábbis alapszintű kurzusokon.

ÖSSZEZÉS

A társadalmi egyenlőtlenség és a gazdaság kapcsolata komplex, nem egyirányú. Az utóbbi években több figyelmet kapott a társadalmi egyenlőtlenség gazdaságra gyakorolt hatása, mint a másik

¹ A makroökonómiai modellezés fejlődésének irányát részletesebben fejti ki Vonnák Balázs (2018).

irány, és több kutatás is arra jutott, hogy az egyenlőtlenség növekedése káros a gazdasági expanzió ütemének vagy hosszának szempontjából. Viszont ezzel ellentétes eredmények is születtek, így nincs teljes egyetértés a kérdésben. Megvizsgálva a különféle mechanizmusokat, melyeken keresztül az egyenlőtlenség a gazdaságra hat, sok – de nem minden – esetben negatív hatást találunk. A történelem és a friss kutatások eredményei többféle fejlődési pálya meglétére engednek következtetni, ezek alapján (is) el szokták vetni a Kuznets görbe univerzális igazságát.

A pénzügyi válság és az azt megelőző évtizedekben sok országban megfigyelt növekvő egyenlőtlenség nemcsak az egyenlőtlenség kérdésre irányította rá a figyelmet, hanem a közgazdasági modellek ezzel kapcsolatos hiányosságaira is. Ennek megfelelően előrelépésnek tekinthető, hogy az utóbbi évek makroökonómiai modelljei – heterogén ágens-alapú modellek – már próbálják megjeleníteni a társadalmi egyenlőtlenség dimenzióját. Ezek a modellek kísérletet tesznek a különféle gazdasági szereplők (például különböző háztartások) eltérő viselkedésének megértésére, mely az aggregált szintre is hatással lehet. Amennyiben ez a megközelítés hangsúlyosabban szerepelne az oktatott anyagok között, a kérdéskör fontossága nyilvánvalóbbá válna a tágabb közgazdász társadalom számára is.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Ábel István, Lehmann Kristóf, Tapaszi Attila (2016): „A pénz és a bankok ellentmondásos kezelése a makroökonómiában.” *Hitelintézési Szemle*. 15(2):33–58
- Acemoglu, Daron és Robinson, James A. (2002): „The Political economy of the Kuznets curve”. *Review of Development Economics*. 6(2):183–203
- Ambrus-Lakatos Loránd, Meszerics Tamás (2003): „Az ultimátumjáték elemzéséhez”. *Közgazdasági Szemle*. 50(6):505–518
- Bakó Barna, Neszveda Gábor, Dezső Linda (2018): „When irrelevant alternatives do matter. The effect of focusing on loan decisions.” *Theory and Decision* 84(1):123–141
- Baksay Gergely, Palotai Dániel (2017): „Válságkezelés és gazdasági reformok Magyarországon, 2010–2016.” *Közgazdasági Szemle*. 64(7-8):698–722
- Banai Ádám, Kolozsi Pál Péter (2018): „Fenntartható hitelpiac, fenntartható fejlődés.” *Köz-gazdaság*. 13(2):135–143
- Bebchuk, Lucian és Fried, Jesse (2004): *Pay without performance: the unfulfilled promise of executive compensation*. Harvard University Press.
- Benhabib, Jess (2003): „The tradeoff between inequality and growth.” *Annals of Economics and Finance*. 4(2):491–507
- Barro R.J. (2000): „Inequality and growth in a panel of countries.” *Journal of Political Economy* 98(5):5–32. o.
- Berg, Andrew, Ostry, Jonathan D. (2011) *Inequality and unsustainable growth: Two sides of the same coin?* IMF Staff Discussion Note.
- Cingano, F. (2014): *Trends in Income Inequality and its impact on Economic Growth*. OECD Social, Employment and Migration Working Papers, No. 163, OECD Publishing, Paris.
- Csáki, György (2017): „A globalizáció megtorpanása” *Köz-gazdaság* 12(5):7–24
- Dabla-Norris, Era és Wade, Paul (2001): *Rent seeking and endogenous income inequality*. IMF Working Paper.
- Darvas, Zsolt (2018): EU income inequality decline: views from an income share perspective.

- <http://bruegel.org/2018/07/eu-income-inequality-decline-views-from-an-income-shares-perspective/> Letöltve: 2018.07.30.
- Deininger, Klaus és Squire, Lyn (1998): „New ways of looking at old issues: inequality and growth.” *Journal of Development Economics*. 57:259-287
- Dezső L, Loewenstein G, Steinhart J, Neszveda G, Szászi B (2015): „The pernicious role of asymmetric history in negotiations.” *Journal of Economic Behavior and Organization* 116:430-438
- Dollar, David, Kleineberg, Tatjana és Kraay, Aart (2013): *Growth is good for the poor*. World Bank Policy Research Working Paper 6568.
- Fields, Gary S. (2001): *Distribution and Development, a new look at the developing world*. Russel Sage Foundation, New York.
- Fogel, Robert W. (1987): Some notes on the scientific methods of Simon Kuznets. NBER Working paper 2461.
- Fömötör Barna, Parádi-Dolgos Anett, Sipiczki Zoltán (2017): „A viselkedési pénzügyek és a fogyasztói kölcsönszerződések”. *Hitelintézet Szemle*. 16(2):154–167
- Forbes, Kristin J. (2000): „A reassessment of the relationship between inequality and growth.” *American Economic Review*, 90(4):869-887
- Fuest, Clemens (2017): *“Inequality Reduces Growth” in “Economic Ideas You Should Forget”*. Springer International Publishing.
- Galor, Oded és Zeira, Joseph (1993): „Income distribution and macroeconomics.” *The review of Economic Studies*. 60(1):35-52
- Golovics József (2015): „Korlátozott racionalitás és altruizmus: behaviorizmus a közgazdaságtudományban”. *Hitelintézet Szemle*. 14(2):158–172
- Halter, Daniel, Oechslin, Manuel és Zweimüller, Josef (2010). *Inequality and growth: The neglected time dimension*. CEPR Discussion Paper 8033.
- IMF (2017): IMF Fiscal Monitor: Tackling inequality, October 2017.
- Kanbur, Ravi és Stiglitz, Joseph (2015): Wealth and income distribution: new theories needed for a new era. <https://voxeu.org/article/wealth-and-income-distribution-new-theories-needed-new-era> Letöltve: 2018. 04.10.
- Kaplan, Stephen N. és Rauh, Joshua D. (2013): „Family, education, and sources of wealth among the richest Americans, 1982-2012.” *American Economic Review* 103(3):158-162
- Kaplan, Stephen N. és Rauh, Joshua D. (2013): „It’s the market: the broad-based rise in the return to top talent.” *Journal of Economic Perspectives* 27(3):35-56
- Kaplan, Greg, Moll, Benjamin és Violante, Giovanni L. (2018): „Monetary policy according to HANK.” *American Economic review*. 108(3):697-743
- Kohler, Timothy A. et al (2017): Greater post-Neolithic wealth disparities in Eurasia than in North America and Mesoamerica. *Nature*
- Kolev, Galina és Niehues, Judith (2016): The Inequality-growth relationship – an empirical reassessment. Annual Conference 2016 (Augsburg): Demographic Change.
- Kolozsi Pál Péter (2018): „Közgazdaságtani megújulás: a történelem és az intézmények jelentősége”. *Köz-gazdaság*, kézirat.
- Kolozsi Pál Péter, Banai Ádám, Vonnák Balázs (2015): „A lakossági deviza-jelzáloghitelek kivételése: időzítés és keretrendszer.” *Hitelintézet Szemle* 14(3):60-87
- Kolozsi Pál Péter, Kutasi Gábor (2018): „Közgazdasági reformáció: új paradigma kerestetik:

- Az MKT nemzetközi konferenciája a közgazdaságtan megújításáról.” *Pénzügyi Szemle* 63(1):130-135
- Kutasi Gábor (2012a): „Climate change in game theory context.” *Interdisciplinary Environmental Review*. 13(1):42-63
- Kutasi Gábor (2012b): „Who should finance climate change mitigation South-East Europe” *International Relations Quarterly* 3(3):1-5
- Kutasi Gábor (2018): „A közgazdaságtan viszonya a természetes világhoz a XXI. Században.” *Köz-Gazdaság*, kézirat.
- Kutasi Gábor, György László, Szabó Krisztina (2018): „A magyar lakossági állampapírpiacon érvényesülő viselkedési tényezők.” *Hitelintézet Szemle*.17(1):110-136
- Kuznets, Simon (1955): „Economic growth and income inequality.” *The American Economic Review*. 15(1)
- Kennedy, John F. (1963): Remarks in Heber Springs, Arkansas, at the Dedication of Greers Ferry Dam. 1963.10.03.
- Lehmann Kristóf (2018): „A gazdaságpolitikuskok azok, akik a mélyreható változtatásokat kezdeményezve új alternatívákat keresnek – interjú Antoine Godin-nal.” *Köz-gazdaság*. 13(2):81-86
- Lyubimov, Ivan (2017): „Income inequality revisited 60 years later: Piketty vs Kuznets.” *Russian Journal of Economics* 3 (1):42-53
- Matolcsy György, Palotai Dániel (2018): „A magyar modell: A válságkezelés magyar receptje a mediterrán út tükrében.” *Hitelintézet Szemle*. 17(2):5-42
- Mazzucato, Mariana (2018): *The value of everything*. Penguin Random House.
- Milanovic, B., Lindert, P., & Williamson, J. (2007). *Measuring ancient inequality*. World Bank Policy Research Working Paper, No. 4412
- Moll, Benjamin (2017) : Inequality and macroeconomics. University of Luxembourg EIB Lecture series. http://www.princeton.edu/~moll/inequality_macro.pdf Letöltve: 2018. 04.10.
- Neszveda Gábor (2018): „A kiszámíthatatlanság fokozatainak szerepe a közgazdaságtanban.” *Köz-gazdaság*, kézirat.
- Neszveda Gábor, Dezső Linda (2012): „A kvázi- és általánosított hiperbolikus diszkontálás hosszú távon.” *SZIGMA*. 43(3-4):163-177
- New Weather Institute (2017): The new reformation: 33 theses for an economics reformation. <http://www.newweather.org/2017/12/12/the-new-reformation-33-theses-for-an-economics-reformation/> Letöltve: 2018. 04.10.
- Ostry, Jonathan D., Berg, Andrew, Tsangarides, Charalambos G. (2014): Redistribution, inequality, and growth. IMF Staff Discussion Note.
- Piketty, Thomas és Saez, Emmanuel (2006): „The Evolution of Top Incomes: A historical and international perspective.” *American Economic Review* 96(2):200 -205
- Piketty, T (2014), *Capital in the Twenty-First Century*, Cambridge Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Pogátsa, Zoltán (2016): A Piketty-jelenség – II. A kritikák. <http://ujegyenloseg.hu/a-piketty-jelenseg-2-thomas-piketty-a-toke-a-21-szazadban-c-konyvenek-nemzetkozi-fogadtatasa/>. Letöltve: 2018.05.09.
- Rajan, Raghuram G. (2011): *Fault Lines. How hidden fractures still threaten the world economy*

- Rethinking Economics (2017): 33 theses for an economics reformation. <http://www.rethink-economics.org/projects/reformation/>
- Ricardo, David (1817): *The Principles of Political Economy and Taxation*. J.M. Dents & Sons, Ltd.
- Rodrik, D. (1999): „Where did all the growth go? External shocks, social conflict, and growth collapses.” *Journal of Economic Growth*. 4(4):385-412
- Rubin, Amir és Segal, Dan (2015): „The effects of economic growth on income inequality in the US.” *Journal of Macroeconomics*. 45(September):258-273
- Sebestyén Géza (2017): „Proaktivitás és innováció mint a jegybanki megújulás alapjai”. *Polgári Szemle*. 13(4–6):1-8
- Stiglitz, Joseph E. (2015): *New Theoretical Perspectives on the Distribution of Income and Wealth among Individuals: Part IV: Land and Credit*. NBER Working Paper No. 21192.
- Stiglitz, Joseph E. (2017): Where modern macroeconomics went wrong. NBER Working Paper No. 23795.
- Stiglitz, Joseph E. és Weiss, Andrew (1981): „Credit rationing in markets with imperfect information.” *The American Economic Review* 71(3):393-410
- United Nations (2016): Human Development Report 2016: Human Development for Everyone. http://www.hdr.undp.org/sites/default/files/2016_human_development_report.pdf. Letöltve: 2018.10.25.
- Vonnák, Balázs (2018): „Hol és hová tart a makroökonómiai modellezés?” *Köz-gazdaság*, kézirat.
- Wolff, Edward N. (2012): *The asset price meltdown and the wealth of the middle class*. NBER Working Paper 18559.
- World Bank Group (2018): *Poverty and shared prosperity 2018. Piecing together the poverty puzzle*. World Bank Report.
- Yellen, Janet L. (2016): *Macroeconomic research after the crisis*. „The Elusive ‚Great’ Recovery: Causes and Implications for Future Business Cycle Dynamics” 60th annual economic conference, Boston.